

Микола ЦАП

ВЯЗИ РУСНАЦОХ БАЧКИ И СРІМУ З ТОВАРИСТВОМ “ПРОСВИТА” У ЛЬВОВЕ

Узагальнено свідчення джерел та літератури про налагодження зв'язків львівської “Просвіти” з русинами Бачки і Сріму в 1870–1890-х рр. (надсилання власних видань, прийом в члени мешканців руських сіл, документальне підтвердження членства в “Просвіті” читальні в Коцури у 1884 р.), а також про спровоковане московськими колами колективне припинення членства бачванських русинів у “Просвіті” під впливом опублікованих в угорській пресі інсинуацій, начебто “Просвіта” за польські гроші ополячує русинів.

Ключові слова: Бачка, Срім, русини, Товариство “Просвіта”.

Тема формулована у наслові нашої роботи, гоч ище не була предмет окремого розпатрания у историографії, не непозната як историйни факт. Правда, о ней ше вещей бешедовало у прешлосци и з боку українских науковцох, але праве дзекуючи їх вигледованьом ми нешка у можливосци дацо о тим повесц. На задану тему, гу тому цо од скорей познате, необхідно би було ище раз препатриц одвитуючи архиви у Львові, а док ше то не пороби, треба на єдним месце голем позберац шицко цо уж познате, и з додаваньом нових моментох, одкритих на нашим терене, склопиц мозаїк яки будзе солидна основа за будуци вигледованя. Свидоми необходимосци тих предпоставкох, одлучели зме розпочац тоту тему на спосіб яки єдино можливі у терашніх условийох, наздаваюци ше же не преїдзе вельо часу кед зме годни ище баржей заокружиц слику и винесц на шветло дня деталі яки нам у тей хвильки недосц або барз мало познати.

* * *

Найстарши висти котри шведоча о перших контактах Руснацох Бачки и Сріму з Товариством “Просвіта” у Львові походза, за тєраз, з другеї половки 70-х рокох ХІХ столітїя. “Просвіта” у тим периодзе уж надалеко позната по своєї культурно-просвітней діялносци, а єден з єї цильох и “шириц просвіту медзи грекокатолицким, “русским” жительство Угорскеї”¹. Року 1882 непознати автор, под инициялами “В. А.”², обявює у “Киевскеї старини” невелику статью, и у неї виявює слїдующе: “[...] в 1877 году львовское общество “Просвіта” получило письмо из Бачкого комитата, в котором г. Юрий Весловский [Дюра Виславский – А. Д.], “землевладелец, дьяк и школьный учитель” в селе Керештуре, заявляет на чистом малорусском языке просьбу о снабжении его школы изданиями “Просвіты”, так как он не находит возможности преподавать науки потомкам запорожцев на венгерском языке и по венгерским учебникам. “Просвіта” поспешила удовлетворить просьбу г. Весловского безвозмездной высылкой своих изданий и завязала с ним

постоянные сношения, письмо же его напечатала в одном из номеров издаваемого ею журнала “Правда”³.

Кладуци з тей нагоди на бок причини поволованя непознатого автора “Киевской старини” на письмо Дюри Виславского (пробоване одруциц предпоставку Якова Головацкого⁴ о судьби запорожских козаках у Банаце преиґ доказованя тези же бачванско-сримски Руснаци ніби потомки запорожских козаках, у чим Виславсково слова требали послужити як ключни аргумент), треба повесц, же його статья значна, бо нас прецизнейше информує о часу, кеди почали перши контакти Руснацох Бачки з Товариством “Просвита”, а дава и одвит на питане як пришло до тих контактох. Гоч Виславсково письмо 1879 року обявене и у часопису “Правда”, органу “Просвिति”, ми, на жаль, не були у можливосци видзиц його текст и автентично ше упознац з його змістом, та крем того, цо о нім виноши непознати автор “Киевской старини”, нам постредно познати лем еден кратки виривок, котри, гоч не у директней вязи з нашим предметом, глаши: “Русины воеводиньськи уже передь стома роками выйшли зь горь Карпатскихъ и поселились на урожайной низинѣ коло Керестуре [...] и не покинули анѣ своего родного языка, анѣ письма, анѣ вѣры своей”⁵.

О тим, як пришло до установиованя вязох “Просвिति” зоз “Русинами коло Нового Саду”, та же “Просвита” вецейраз скорей (кеди?) посилала свойо кнїжки до Южней Угорской на руки Виславского у Бач-Керестуре”, важне свидоцтво охабел и Михайло Павлик у работи “*Про русько-українські народні читальні*” (Наукова Бібліотека, Львів, 1887, кн. 2–3, с. 127). Понеже Павлик у тей своей работи того повязує зоз снованьом Читальні у Коцуре 1878 року, ми на тим месце не будземе о тим вецей бешедовац, але ше гу тому питаню врациме познейше, кед и його розпатриме окреме, повязуюци го зоз улогу “Просвिति” у снованю Читальні у Коцуре.

Предходни слова о посиланю “Просвитових” кнїжкох Дюрови Виславскому до Бач-Керестура виповед сам председатель “Просвिति” Омелян Огоновский на схадзки од 4 мая 1881 року. Же кнїжки сциговали и dalej Руснацом до Бачки, а сотрудничтво з “Просвиту” ше ище баржей ширело, потвердзує и письмо Дюри Виславского од 14 марта 1882 року, котре у архиви “Просвिति” пренашол Володимир Гнатюк и обявел у работи “Словаки чи Русини?” (ЗНТШ, т. XLII, кн. IV, Львів, 1901, с. 24–25). Ниа, як глаши початок того писма, котри ше директно одноши на предмет, яки нас цікави: “Поздравляю васъ любезно, всихъ членовъ Просвѣти совокупно съ вами и всихъ галицкихъ Русиновъ. Благодаримъ вамъ сердечно за ваше дари и красни кнѣжочки, што ви намъ каждаго часу посилате и желаемъ вамъ доброго здравя, жеби сте радосно дочекали день Воскресенія Господня: то вамъ желаемъ”⁶.

Як нам шведоча историйни жридла, приближно у исти час кед зоз Керестуром, Товариство “Просвита” почина сотрудничтво и зоз Коцуром, другим по велькосци и старости руским населеньом у Бачки. Чи вязи Руснацох Коцура зоз “Просвиту” починаю праве од хвильки снованя Читальні у тим месце 1879 року⁷, и чи коцурска Читальня наисце постала под впливом “Просвитових” кнїжкох, то нешка чежко зоз сигурносцу повесц. Едно, заш лем, безспорни факт: зоз снованьом Читальні у Коцуре интензивовани и вязи Коцурцох зоз “Просвиту”, а шлїд яки вони охабели за собу на тельо значни, же превозиходза рамики Коцура и представляю тирваца печац у вкупним культурно-просвитним живоце Руснацох Бачки и Сриму конца 70-х и цалих 80-х рокох XIX столїтия.

Найстарши висти о роботі Читальні у Коцуре приходза нам од Михайла Павлика, котри у своєї роботі “*Про русько-українські народні читальні*” о неї гвари: “Угорську Русь засоромлює її донька-оселя в Куцурові. Про куцурську читальню і тамошних Русинів довідуємося близше з написаного на мою просьбу листа куцурського учителя д. Николи Губаша з 23 апріля 1885 р. [...]”

“Читальня Куцурська (на Уграх, в Бачці), – пише д. Губаш, – заложена трудом селян 1878 р. Сегодня вже має 50 членів, книжок руських 70 кусів (більша часть від Товариства “Просвіта”), німецьких 25 кусів (бо є й німецькі члени), гроший 150 зл., котрі походять із щорічної (по 2 зл) уплати від поодинокого члена”⁸.

Гу тим барз важним словом Николи Губаша, Михайло Павлик дава и своєю тиж не меней важне толковане: “Куцурська читальня й повстала, мабуть, під впливом Просьвітських книжочок. Іменно на засід[анні] центр[ального] виділу “Просьвіти” з 22 падол[иста] 1878 р. “поручено п. Заклинському запитати ся Русинів, мешкаючих коло Нового Саду в Банаті, чи суть там які інституції, котрим можна би вислати книжки нашого виданя”, а на засід[анні] з 15 лютого 1879 р. ухвалено подарувати Русинам коло Нового Саду по одному примірникови просьвітських видань. Се був би поки що єдиний вплив “Просьвіти” на Угорщині, хоть вона й перед тим про се дбала. Так, ще на засіданю виділу перед 16 мартом 1872 р. (дата не подана) звістив був пок[іийний] Ю. Лавровський, що постарав ся о розпродаж Просьвітних книжок на Угорщині через якусь книгарню (за 20 % рабатом); а на засіданю з 4 мая 1881 р. голова О. Огоновський заявив, що “Просьвіта” нераз давнійше (коли?) висилала свої книжочки до південної Угорщини на руки Вислявського в Вась-Keresztur”⁹.

На концу, после наводзєня ище даєдних прикладох котри шведоча о шліду які зохабєли о себе у исторії Руснаци Бачки пред установйованьом вязох з Товариством “Просвіта”, Михайло Павлик, як заключєне, гвари: “Взагалі завважати мусямо, що тамошні наші люде розвїті економічно й духовно найбільше, мабуть, з усіх Русинів у нас, ба й на Україні. Тим то й не диво, що вони можуть платити по 2 зл. річно на читальню і що мають у ній 150 зл. покладних гроший. Сєго й доси нема ні в однісїнькій руській сільській читальні в Галичині¹⁰. Не диво також, що наші куцурські люди і доси вдержали на чужині в добрім стані своє добро, свою читальню”¹¹.

Як коруна добрих одношеньох и сотрудніцтва, 1884 року ушлїдзєло учлєньованє коцурскей Читальні до Товариства “Просвіта”. Податок то за котри ше длуго у историографії не знало (насампредз, не споминаю го ані Михайло Павлик, ані Володимир Гнатюк), ає после Другей шветовой войны у Коцуре пренайдзєна оригінална “Просвітова” грамота, котра о тим документовано шведочи, и до нешка найлєпши є доказ високого квалитєта вязох и взаємного сотрудніцтва коцурскей Читальні з львовску “Просвіту”. Понєже нет сознаня же би у исти час, або гоч и познєйше, ище даєдна наша читальня у Бачки була члєн Товариства “Просвіта” у Львові (насампредз, симптоматичне же таки податки нет за Читальню у Керестуре), остава заключиц же коцурска Читальня на тим планє зробєла найвєдєй и же є найзаслужнєйша за розвой доброго сотрудніцтва не лєм мєдзи Коцуром и Товариством “Просвіта”, ає и мєдзи Руснацами Бачки и Сриму и Товариством “Просвіта” вообше. Ниа, як глаши полни текст теи историйно значнєй грамоти:

“Ч 2230.

Выдѣль Товариства

ПРОСВѢТА

посвѣдчає сею грамотою, що Достохвальна Читальня
въ Куцурѣ
вписаный въ книгу членѡвъ тогожь Товариства яко членъ
звычайный.

У Львові дня 15 Марта 1884.

За Выдѣль Товариства “Просвѣта”

[Округли печач]: Голова: Дрѣ. Омелянь Огоновскій.

Товариство Просвѣта Секретарь: Дрѣ. Ом. Калитовскій”¹²

З ученьваньом коцурскей Читальні до Товариства “Просвита” вязи медзи тима двома установами култури змоцнели и почали ше шириц. До Коцура сцигую вше вещей “Просвитово” кнѣжки, запровадзує ше стаємна преписка зоз управу “Просвити” (у тим шветле треба спатрац и цитироване писмо Миколи Губаша Михайлови Павликови зоз 1885 року), а ест пробованя тото сотрудніцтво прешериц и на привредни план. О тим шицким найлепше бешедую дзевец писма Коцурцох котри у архиви “Просвити” пренашол Володимир Гнатюк, и гоч лем едно з нѣх обявел у целосци, шицки маю позарядове значене, цо мож видзиц и зоз слѣдующого Гнатюкового опису каждого з нѣх:

“III. 6.04.1884. Подяка читальні в Коцурі за даровані книжки.

IV. 22.10.1888. Письмо з Куцури від Івана Югика. Повідомляє, що з’єднав нових членів Просвіті і просить написати йому, чи не міг би зі Львовом нав’язати торговельних зносин, бо він торгує яйцями і маслом.

V. 20.01.1889. Від тогож. Повідомлене про впис нових членів і виступлене деяких давнійших.

VI. (Без дати). Від тогож. Повідомлене про членів, надто про пенсіонованого урядника, Русина, Гавр. Гвоздяка, що оснував фонд на вивінування бідних дівчат.

VII. 19.09.1889. Від того ж. Справи членів.

VIII. 1889. Від того ж. Справи членів.

IX. 30.09.1890. Від того ж. Справи членів.

X. 15.11.1890. Від того ж. Справи членів”¹³.

Писмо, котре Володимир Гнатюк у своєї роботи обявел друге по шоре (после писма Дюри Виславского зоз 1882 р.), а котрому по хронології наставаня праве ту место (писане є 25 юния 1890), то писмо Йоана Югика (Іоанъ Югикъ), скравца зоз Коцура, чий початок, з оглядом на предмет, котри нас цікави, у целосци так глаши:

“II. Славному Товариству Просвѣти у Львовѣ.

На моей адреси прислани книжочки одержаль емъ, то есть за два мѣсяци, май и червень текущаго року и послѣа адреси доручилъ каждому, котори радосно ѣхъ приняли. И ти други книжочки, котори даромъ прислани болше разъ, то я каждого року роздѣлилъ школярямъ на екзаментъ, бо у членох “Просвѣта” находится каждого числа по одна книжочка и скоро уже во каждомъ рускомъ доми находится “Просвѣта”. Я ихъ дароваль и другимъ, котори и не спадають д[о] Товариства, котримъ якую потребовало, бо не кожда книжочка за простихъ людей важна, напр., “Роскази про небо и землю”, “Про сили природы”¹⁴ – не есть за каждого, дакотори любяць святиню, а дакотори “Исторію Народну” или “Исторію Сѣтственную”, а дакотори книжочки забавни; то жежи “Просвѣту” находятся розлични книжочки, та я уже знаю, кому яку треба дати.

Дуже вамъ сердечно дяку[ю] за книжочки, котри ви за насъ даромъ прислали. Най на васъ не забуває Всевишній Господь николи так, якъ що ви за насъ не забуваєте. Ви одни на свѣтѣ даєте радість до нашихъ серцяхъ”¹⁵.

Як видно з того писма, у Коцуре, попри Читальні як установи, було и поєдинечних членох Товариства “Просвіта”, а їх заступнік бул праве Йоан Югик, особа чийо ше найвецей писма зачували у архиви “Просвіти”. Югик бул и у писаним контакту з єдним числом найпознатших новинох Русинох у Австро-Угорскей тедишнього часу, та у єдних з них, у часопису “Буковина”, 1889 року, обявел статью о Руснацох Бачки и Сриму, дзе, медзи иншим, дава точне число членох Товариства “Просвіта”, и то як тих з Коцура, так и з других местох Южней Угорскей. Ниа, вививок з Югикового допису, дзе ше о тим бешедує: “Нарід вже пробудився, приходит до самопізнання, уже і львівське Товариство “Просвіта” має в Керестурі 8, в Коцури 13, в Старім-Вербасі 2, в Дюрдьове 1, а в Петровцях 2 членів”¹⁶.

Яки бул стан зоз членми по наших местох познейше, точно не знаме. Реально предпоставиц же їх число и далей росло, а як доказ тому може послужиц Югиков податок од 1 септембра 1891 року (недавно одкрити), котри гвари же Коцур у тим року мал 17 членох “Просвіти” (штирох вецей як два роки пред тим). Маюци на уваги же и спрам предходних податкох Коцур мал найвецей поєдинечних членох Товариства “Просвіта” (од вкупно 26 членох, кельо их було по шицких наших местох 1889 року, Коцур мал половку – 13), ясно заключаєме же Коцур у кождим поглядзе водзел предок у отримованю и ширеню вязох з Товариством “Просвіта”, и теї ше традиції до конца тримал. Податок Йоана Югика од 1 септембра 1891 року источно и остатне познате историйне жридли котре нешка автентично шведочи о вязох Руснацох Бачки и Сриму з Товариством “Просвіта” у Львові. Як и други, и його даваме у цалосци: “Въ нашомъ селѣ въ Куцури до тєразь находза ше 17 члєни Товариства Просвѣти. 1885 року якъ [я] приступель до Просвѣти не бу[ло] лишъ три члєни, я булъ четвєрти, а о[д] того часу прибуло 13 и тєразь єще жертвуємъ много труда абися умножали члєни Товариства Просвѣти”¹⁷.

На жаль, интензивни и плодни вязи Руснацох Бачки и Сриму з Товариством “Просвіта” не потирвали длуго. Претаргнути су, несподзивано, 1893 року з колективним виступаньом зоз членства “Просвіти” шицких дотедишніх членох з того подруча, а як причина послужело писанє єдного “мадярського часопису”, же ніби “Просвіта” за польски пенєжи пополячує Русинох. У прєшвєчованю наших людзох до “правдивосци” теї тези вельку улогу напевно одбавел и Йоан Югик, познати москвофил тедишнього часу у Коцуре, котри як представитель “Просвіти” напевно мал не мали угляд и у других местох Бачки и Сриму, та як таки могол директно вплївовац на опрєдзелєнє людзох и звонка Коцура. После своєї нащиви Бачки и Сриму 1897 року, Володимир Гнатюк, котри ше перши у науки зацикавел за тот проблем, так толкує причини котри привєдли до претаргнуца вязох Руснацох Южней Угорскей з Товариством “Просвіта”: “Кілька лїт належало поважне число Бачванських Русинів (з Керестура, Коцури, Вербасу) до товариства “Просьвіти”. Нараз перєстали всі бути члєнами. Канцєлярия “Просьвіти” удавалася до них кілька разів писемно за поясненями, але не дістала відповіди; висилала книжки, але книжки її звєртано.

Я, дізнавшися про се, постановив тепер розвідатися, що то таке стало ся. На мої питаня відповіли бувші члєни таке: Ми переконалися, що “Просьвіта” хилить

ся до Поляків – то було 1893 року – тому не хотіли бути її членами! А як вони переконали ся? Одна малярська часопись помістила допись якогось угорського священника, москвофіла, де були пописані несотворені річи про Галицьких Русинів, а між иншим і про “Просвіту”, що вона бере річно 100 000 субвенції від правительства за те, щоби ополячила Русинів і т.д. Ту статью передрукували і інші газети; Бачванські Русини читали те, і тим способом “переконалися” про ополячуване Русинів “Просвітою”¹⁸.

Зоз претаргованьом взох з Товариством “Просвіта” Руснаци Бачки и Сриму не претаргли и свойо вязи з Українцями Галичини взагалі. Напроцив, зарно пошате у периодзе интензивного контактованя з львовску “Просвіту” аж у наступаючих роках почало указовац богатство своїх плодох. Гнатюкова нащива Бачки 1897 року и ефекти тей нащиви у науки и культури, вше векше цікавене українских и других науковцох за феномен Руснацох на югу Угорскей, та друковане Костельникового Идилского венца “*З мойого валала*”¹⁹ на мацеринскей бешеди у Жовкви 1904 р. – перши але и найзначнейши резултати тих контактох, котри на концу XIX и початку XX століття директно буду впливовац на вибор модела пестованя национального и культурного идентитета Руснацох того поднебя, познейше Югославії.

Без огляду на кратки период контактованя, вязи Руснацох Бачки и Сриму з Товариством “Просвіта” охабели тирваца шлід у культури Руснацох Югославії и незаобходне су свидоцтво вкупних руско-українских культурних одношеньох у остатніх деценийох XIX століття.

Mykola Tsap. Relations of Rusyns of Bačka and Syrmia with the Prosvita society in Lviv

The author makes an overview of sources and literature describing relations of Lviv “Prosvita” with Ruthenians of Bačka and Syrmia in 1870s–1890s. This cooperation included publications exchange and admission to “Prosvita” members of Ruthenian villagers. Article presents a documented confirmation of admission to “Prosvita” members of reading club in Kotsur in 1884. The author also describes a case of suspension of “Prosvita” membership by Bachvan Ruthenians under the influence of manipulative publications in Hungarian press, declaring that “Prosvita” was Polonizing Ruthenians with the help of Polish money.

Key words: *Bačka, Syrmia, Ruthenians, “Prosvita” society.*

¹ Дуличенко Александр. О єдним жридле у вязи исторії югославянских Руснацох у XVIII и XIX вику. – Шветлосц (Нови Сад). – 1972, рок X. – Ч. 2. – С. 162.

² Спрам думаня Александра Дуличенка, єст основи предпоставиц, же то бул українски историчар, археолог и етнограф Владимир Бонифатиевич Антонович (1834–1908) (оп.: Дуличенко А. Д. К исторії одного недоразумения: бачские русины и запорожские казаки. – Нова думка (Буковар). – 1972, рок I. – Ч. 2. – С. 99).

³ В. А. Поселения запорожцев в Банате. – Киевская старина (Киев). – 1882. – Т. II. – Июнь. – С. 552. Цитироване спрам: Дуличенко А. Д. К исторії одного недоразумения..., наведзене

- діло, с. 98. “Просвіта” іще 1873 р. предклала одвитууюому угорскому министерству же би прилапело шицки школки виданя “Просвити” за хасноване у угорских народних и стредніх школах, але воно тото не прилапело, зоз обгрунтованьом же у тих кніжках нет досц слова о малярской половки держави (оп.: *Михайло Павлик*. Про русько-українські народні читальні, у кніжки: Михайло Павлик. Твори. – Київ, 1985. – С. 246).
- ⁴ Оп.: *Головацкий Я. Ф.* Запорожцы в Банате // Науковий зборник, издаваемый литературным обществом Галицко-Русской Матицы. – Львов, 1868. – Вып. I–IV. – С. 110.
- ⁵ Правда (Львов). – 1879. – Ч. 1. – 1 сѣчня. – С. 4. Цитироване спрам: *Дуличенко Александер*. О єдним жридле у вязи исторії юго-славянских Руснакох..., наведзене діло. – С. 162–163.
- ⁶ *Гнатюк Володимир*. Словаки чи Русини? // Записки Наукового Товариства імени Шевченка. – Т. XLII, кн. IV. – Львів, 1901. – С. 24. Попри того писма, Гнатюк у архиви “Просвити” пренашол іще дзевец писма з Бачки, але о тих писмох дацо ведей познейше.
- ⁷ До недавна ше тримало же Читальня у Коцуре основана 1878 р., але найновши вигледованя указали, же вона основана рок познейше, т.е. 1879 р.
- ⁸ *Павлик Михайло*. Про русько-українські народні читальні // Наукова Бібліотека. – Кн. 2–3. – Львів, 1887. – Цитироване спрам: *Гнатюк Володимир*. Наведзене діло. – С. 4–5.
- ⁹ Істе. – С. 5. На даяки помилки Михайла Павлика у тей часци його роботи указал іще Володимир Гнатюк: “Поперед усього що до Банату – то там нема ніяких Русинів. Русини живуть тільки в Бачці (на Угорщині) і Сримі (Славонія). Звістка про книгарню, з якою “Просвіта” мала навязати зносини, не дотикає Бачки, але північної Угорщини (Унгвар)” (*Гнатюк Володимир*. Наведзене діло. – С. 4).
- ¹⁰ Гу тим словом Михайла Павлика Володимир Гнатюк додал свою заувагу: “Автор говорить тут про часи перед 1887 р. Відтоді відносини змінилися значно” (*Гнатюк Володимир*. Наведзене діло. – С. 7).
- ¹¹ *Гнатюк Володимир*. Наведзене діло. – С. 6–7.
- ¹² Текст грамоти преписани зоз оригінала які ше нешка чува у Библиотеки зоз читальню у Коцуре.
- ¹³ *Гнатюк Володимир*. Наведзене діло. – С. 27.
- ¹⁴ Слово о кніжки “Росказы про силы природы” (Після виданя Кієвского), Часть I, Оу Львовѣ, 1875, яка ше и нешка чува у Библиотеки зоз читальню у Коцуре. То єдина зачувана кніжка у тей Библиотеки, за котру ше зоз сигурносцу зна же є достата од Товариства “Просвіта” зоз Львова.
- ¹⁵ *Гнатюк Володимир*. Наведзене діло. – С. 25–26.
- ¹⁶ *Югик І.* З Угорської Русі. – Буковина (Чернівці). – 1889. – № 7. – С. 3. Цитироване спрам: *Янко Олександр*. Монография Руского Керестура (Х). – Нова думка (Вуковар). – 1984, рок XIII. – Ч. 43. – С. 44.
- ¹⁷ *Мушинка Олес*. Етнографична работа – стара сто роки. – Шветлосц (Нови Сад). – 1991. – Ч. 3. – С. 71. Цитировани виривок часц обяжней роботи Йоана Югика о живоце и исторії Руснацох Бачки и Сриму, яку вон послал Григорийови Купчанкови (1849–1902), познатому буковинскому діячови, етнографови и редакторови часописа “Русска правда”, котри виходзел у Бечу. Работа ше зачувала у рукопису и нігда предтим не була обявйована. Обяжнейше о діялносци Йоана Югика при Руснацох: *Мушинка Микола*. Глас куцурского Русина сторочней давносци. – Нова думка (Вуковар). – 1989, рок XVIII. – Ч. 78. – С. 22–25; *Рамач Янко*. Прилоги гу питаню православного руху медзи Руснацами у Бачки 90-х роках XIX вику. – Шветлосц (Нови Сад). – 1990, рок XXVIII. – Ч. 6. – С. 721–740.
- ¹⁸ *Гнатюк Володимир*. Руські оселі в Бачці (в полудневій Угорщині) // Записки Наукового Товариства ім. Шевченка. – Львів, 1898. – Т. XXII, кн. II. – С. 54.
- ¹⁹ *Габор Костелник Гомзов*. З мойого валала. – Жовква, 1904.